

Mr. Steinhardt by Comrade Molotov]. *Kolhosnyk Khrystynivshchyny*. 1939. 3 hrudnia [in Ukrainian].
Pro zovnishniu, 1939 – Pro zovnishniu polityku Radianskoho Soiuzu [On the Foreign Policy of the Soviet Union].
Kolhosnyk Khrystynivshchyny. 1939. 3 lystopada [in Ukrainian].
Promova, 1939 – Promova po radio holovy Rady Narodnykh Komisariv SRSR tov. Molotova [Radio Address by the
Chairman of the Council of People’s Commissars of the USSR, Comrade Molotov]. *Khrystynivskiy zaliznychnyk*. 1939.
1 hrudnia [in Ukrainian].
Sprostuvannia, 1940 – Sprostuvannia shtabu Leninhradskoho Viiskovoho Okruhu [Refutation by the Headquarters of
the Leningrad Military District]. *Kolhosnyk Khrystynivshchyny*. 1940. 20 sichnia [in Ukrainian].
Utvorennia, 1939 – Utvorennia novoho uriadu Finliandii [Formation of a New Government in Finland]. *Kolhosnyk
Khrystynivshchyny*. 1939. 3 hrudnia [in Ukrainian].
Shurkhalo, 2019 – Shurkhalo, D. Ukrainci v radiansko-finskii viini [Ukrainians in the Soviet–Finnish War]. *HRANI*.
Vol. 22, No. 6, 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28180903.html> [in Ukrainian].

Перше надходження – 13.02.2026
Прийнято до друку – 24.03.2026
Оприлюднено на сайті – 06.05.2026

DOI: 10.31499/2519-2035.14.2026.358634
УДК 94:314.15-057.56(410)"2004/2016"

Вадим ДЕГТЯРЬОВ,
orcid.org/0009-0009-3829-3236
здобувач III (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 032 Історія та археологія
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
(Україна, Суми)
vadymdehtiarov42@gmail.com

МІГРАЦІЙНИЙ ФАКТОР У ТРАНСФОРМАЦІЇ БРИТАНСЬКОГО ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ (2004–2016)

У статті досліджується структурна та ідеологічна трансформація британського євроскептицизму в період з 2004 по 2016 роки. Доводиться, що розширення ЄС 2004 р. та подальший демографічний шок стали ключовими каталізаторами зміни природи євроскептицизму, перетворивши його з елітарного політико-економічного дискурсу на потужний масовий рух. Злам традиційної «термостатичної моделі» реагування на міграцію внаслідок принципу вільного пересування в ЄС поглибив інституційну кризу та підірвав довіру до політичного істеблішменту. Аналізується роль асиметричного соціально-економічного впливу міграції та конструювання «етнічної загрози» в медійному просторі. Досліджено механізм концептуального злиття питань міграції та європейської інтеграції у масовій свідомості та їх успішну інструменталізацію Партією незалежності Сполученого Королівства (ПНСК). Робиться висновок, що неможливість врегулювати міграційну політику в межах ЄС стала однією з найважливіших чинників поразки євроінтеграційного курсу на референдумі 2016 р.

Ключові слова: Велика Британія, євроскептицизм, розширення ЄС 2004 р., Партія незалежності Сполученого Королівства, Брекзит, «термостатична модель».

Vadym DEHTIAROV,
orcid.org/0009-0009-3829-3236
PhD Student (Specialty 032 History and Archaeology),
Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko
(Ukraine, Sumy)
vadymdehtiarov42@gmail.com

THE MIGRATION FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF BRITISH EUROSCEPTICISM (2004–2016)

The article addresses the ideological transformation of British Euroscepticism between 2004 and 2016. Historically, opposition to the European Union in the UK was based on economic pragmatism and parliamentary sovereignty. However, the unprecedented influx of immigrants from Central and Eastern Europe altered the political landscape, triggering a deep institutional crisis. The main thesis of the article is that the migration factor, catalyzed by the 2004 EU enlargement, served as the fundamental driver that transformed British Euroscepticism from an elitist discourse into a mass populist movement, ultimately leading to Brexit.

The first argument proving this thesis relates to the institutional breakdown of the traditional "thermostatic model" of British migration policy. Before 2004, the government regulated migration in response to public concerns. However, the decision not to impose transitional controls on A8 countries, combined with the EU's free movement principle, deprived London of its regulatory levers. This paralysis demonstrated a loss of control over borders, directly linking EU membership with institutional impotence.

The second argument demonstrating the thesis is based on the asymmetrical socio-economic consequences of migration that actualized an "ethnic threat". The mass arrival of European workers caused occupational downgrading and wage stagnation in low-skilled sectors, putting pressure on social infrastructure. These material grievances disproportionately affected the "left-behind" demographics, transforming economic dissatisfaction into identity-based anxieties and a radical defense of national identity.

The third argument supporting the thesis lies in the conceptual fusion of migration and EU membership constructed by the media and instrumentalized by politicians. The tabloid press utilized negativity bias to frame migrants as a threat, merging integration, immigration, and political integrity into a single narrative. This discursive fusion created an opportunity for the UK Independence Party (UKIP) to mobilize the protest electorate, turning Euroscepticism into a mainstream political weapon.

In conclusion, the main thesis of the article is that the post-2004 migration wave fundamentally restructured British Euroscepticism into a mass populist force causing Brexit. This is proved by the following arguments: the destruction of the thermostatic model of migration control, the socio-economic marginalization fueling ethnic threats, and the political instrumentalization of these fears through the "Take back control" narrative. Thus, it can be stated that the thesis is fully proven.

The article demonstrates that between 2004 and 2016, British Euroscepticism transformed from an elite political and economic discourse into a powerful mass movement, with migration acting as a fundamental catalyst. The 2004 enlargement of the European Union and the unprecedented inflow of workers from the A8 countries led to a breakdown of the traditional "thermostatic model" of political responsiveness: due to the European principle of free movement, London effectively lost sovereign control over migration flows.

Keywords: *United Kingdom, Euroscepticism, 2004 EU enlargement, UK Independence Party (UKIP), Brexit, "thermostatic model", ethnic threat.*

Постановка проблеми. Результати референдуму 2016 р. щодо виходу Великої Британії з ЄС виявили глибоку трансформацію британського євроскептицизму: з елітарного політико-економічного дискурсу він перетворився на потужний масовий рух. Поширене пояснення цього феномену здебільшого зводиться до загального зростання антиінтеграційних настроїв, однак такий підхід не розкриває окремих причин, зокрема ролі міграційної кризи як фундаментального рушія цих змін. Таким чином, наукова проблема полягає у визначенні та аналізі механізмів, за допомогою яких міграційний чинник (після розширення ЄС 2004 р.) докорінно змінив ідеологічну природу та соціальну базу євроскептицизму, призвівши до зламу традиційної партійної системи Великої Британії.

Аналіз досліджень. Феномен британського євроскептицизму та міграційна криза стали предметом низки ґрунтовних досліджень у західній та вітчизняній історії та політології. Демографічні та соціально-економічні наслідки розширення ЄС 2004 р., зокрема тиск на ринок праці та становище групи так званих «залишених позаду», проаналізовано у працях С. Лонгі, М. Рокіцкі (Longhi, Rokicka, 2012), С. Беккера та Т. Фетцера (Becker, Fetzer,

2016). Концептуалізацію проблеми ідентичності, теорію «етнічної загрози» та медійне конструювання «іншості» дослідили М. ван Клінгерен (van Klingeren, 2014), Л. Данель (Danel, 2021), Д. Дікон і Д. Рінг (Deacon, Wring, 2014). Політичний вимір та електоральну поведінку, зокрема коцепцію зламу «термостатичної моделі» та інструменталізацію проблеми Партією незалежності Сполученого Королівства (ПНСК), розкрито в роботах Е. Філдгауса (Fieldhouse et al., 2020), М. Гудвіна, К. Мілаццо (Goodwin, Milazzo, 2017). В українській науці вплив євроскептицизму на партійну систему ґрунтовно висвітлено І. Грідіною та ін. (Gridina et al., 2023)

Таким чином, у західній та вітчизняній історіографії детально вивчено окремі виміри міграційного впливу. Проте ці аспекти здебільшого розглядаються ізольовано. Це створює потребу в синтетичній праці, яка б поєднала ці підходи і простежила безперервний ланцюг трансформації – від демографічного шоку через його медійне конструювання до партійної інструменталізації, що і є завданням даної статті.

Метою статті є комплексний аналіз ролі міграційного фактора у структурній та ідеологічній трансформації британського євроскептицизму в період з 2004 по 2016 рік.

Виклад основного матеріалу. Поворотним моментом у новітній історії британського євроскептицизму, що кардинально змінив його соціальну базу та ідеологічне наповнення, стало розширення Європейського Союзу у 2004 р. До цього часу ставлення до європейської інтеграції у Великій Британії переважно оберталось навколо економічного прагматизму та дискусій про межі національного суверенітету. Однак прихід до влади уряду «Нових Лейбористів» на чолі з Т. Блером, який узяв амбітний курс на «прагматичний проєвропеїзм» та посилення лідерства Британії в ЄС, мимоволі заклав передумови для безпрецедентного демографічного шоку. Ключовим каталізатором цього процесу стало рішення (The Accession, 2004) уряду не запроваджувати семирічні перехідні обмеження на вільне пересування робочої сили для громадян восьми нових держав-членів (країн А8). На відміну від Німеччини, Франції та більшості інших «старих» членів ЄС, які скористалися цим правом, Лондон (разом з Ірландією та Швецією) відкрив свої кордони негайно (Longhi, Rokicka, 2012: 5).

Варто зазначити, що Велика Британія історично мала значний досвід прийому іноземної робочої сили, проте природа цього явища до 2004 р. була принципово іншою. Традиційний міграційний приплив у період після Другої світової війни формувався переважно за рахунок вихідців із країн Співдружності (зокрема, Індії, Пакистану та держав Карибського басейну). Ця хвиля мала яскраво виражений урбанізований характер, концентруючись у великих космополітичних мегаполісах. Що найважливіше, обсяги цієї традиційної міграції повністю підпорядковувалися національному законодавству, і британський парламент зберігав суверенне право квотувати її у відповідь на економічні виклики. Натомість розширення ЄС 2004 р. докорінно зламало цей історичний патерн, позбавивши уряд звичних інструментів контролю (Evans, Mellon, 2018).

Рішення уряду Т. Блера відмовитися від перехідних обмежень базувалося не стільки на довгостроковій візії, скільки на хибних аналітичних розрахунках. Фундаментом для урядового рішення став звіт (Dustmann et al., 2003) Міністерства внутрішніх справ Великої Британії, підготовлений у 2003 р. Згідно з цим документом, прогнозований нетто-приплив мігрантів з країн А8 мав бути «відносно невеликим» і становити від 5 000 до 13 000 осіб на рік. Цей прогноз виявився фатальною політичною помилкою. Як зазначають дослідники (Fieldhouse et al., 2020: 78–79), автори звіту не врахували того факту, що через закриття ринків праці в інших великих європейських економіках, міграційні потоки з Центральної та Східної Європи неминуче переорієнтуються саме на Британію.

Зіткнення оптимістичних урядових очікувань із демографічною реальністю виявилось разючим. Замість прогнозованих кількох десятків тисяч, фактичні масштаби міграції набули характеру справжнього шоку пропозиції на ринку праці. За оцінками британських дослідників (Sumption, Somerville, 2010: 13), лише у період з травня 2004 р. по вересень 2009 р. до Великої Британії прибуло близько 1,5 мільйона працівників із країн А8, переважну більшість з яких становили громадяни Польщі. Фактичні темпи щорічного приросту робочої сили з нових країн-членів ЄС наблизилися до 127 тисяч осіб, що у десятки разів перевищувало урядові розрахунки (Evans, Mellon, 2018).

Для уряду «Нових Лейбористів» цей масовий приплив став не лише адміністративним викликом, а й джерелом глибокої кризи довіри. Європейський інтеграційний проєкт, який Т. Блер намагався продати британському електорату як економічно вигідний і контрольований, раптово обернувся втратою контролю над власними кордонами, заклавши структурні передумови для подальшого зламу традиційних механізмів британської внутрішньої політики.

Якісний вимір цього демографічного шоку виявився не менш значущим за кількісний. Якщо історично трудова міграція у Великій Британії (зокрема з країн Співдружності) мала переважно урбанізований характер і концентрувалася в мегаполісах, насамперед у Лондоні (Longhi, Rokicka, 2012: 6), то після 2004 р. ситуація кардинально змінилася. Новоприбулі громадяни країн А8 почали масово осідати в провінційних, промислових та сільських регіонах, таких як Східна Англія чи Мідлендс, які до того не мали значного досвіду взаємодії з іноземною робочою силою (Sumption, Somerville, 2010: 19). Така безпрецедентна географічна дисперсія призвела до того, що наслідки міграції стали візуально й соціально відчутними для тих сегментів британського суспільства, які раніше були дистанційовані від цього явища.

На тлі цих стрімких демографічних змін у британській політичній системі відбувся глибокий інституційний збій, який політологи Дж. Еванс та Дж. Меллон (Evans, Mellon, 2018) влучно описують як злам «термостатичної моделі» політичного реагування. Традиційно британська імміграційна політика працювала за принципом своєрідного соціального термостата: щойно в суспільстві зростав рівень занепокоєння щодо напливу мігрантів, уряди – як консервативні, так і лейбористські – реагували ухваленням жорсткішого

імміграційного законодавства та зменшенням квот. Цей механізм дозволяв політичному істеблішменту ефективно «знижувати градус» суспільної напруги та підтримувати легітимність влади.

Однак принцип вільного пересування робочої сили, що є фундаментальним стовпом законодавства Європейського Союзу, де-факто позбавив Лондон звичних суверенних важелів впливу. Зіткнувшись із різким зростанням суспільного невдоволення після 2004 р., британський уряд виявився юридично та інституційно неспроможним обмежити міграційні потоки з країн ЄС (Evans, Mellon, 2018). Відсутність звичної обмежувальної реакції держави на чіткий суспільний запит стала для британського виборця наочною демонстрацією втрати національного суверенітету.

Ця системна паралізованість мала далекосяжні наслідки для партійного ландшафту. Вона не лише підірвала довіру до мейнстримних партій, які виглядали беспорядними перед обличчям відкритості кордонів, а й як пишуть деякі дослідники (Fieldhouse et al., 2020: 5, 74) завершила процес злиття раніше відокремлених суспільно-політичних категорій. Відтепер членство в Європейському Союзі асоціювалося в масовій свідомості не з абстрактними економічними перевагами єдиного ринку, а з цілком конкретною втратою контролю над власною державою. Це, своєю чергою, підготувало ґрунт для трансформації соціально-економічного невдоволення у глибше відчуття загрози.

Інституційна криза управління міграцією, спричинена розширенням ЄС у 2004 р., неминуче трансформувалася в масштабні соціально-економічні виклики для Великої Британії. Масовий приплив громадян з країн А8 суттєво змінив структурну динаміку британського ринку праці, створивши безпрецедентний тиск на його нижні сегменти (Becker, Fetzer, 2016: 30).

Характерною особливістю цієї міграційної хвилі став феномен «професійного зниження» (occupational downgrading), ґрунтовно досліджений С. Лонгі та М. Рокіцкою (Longhi, Rokicka, 2012: 6). Аналіз демографічного профілю новоприбулих європейців свідчив, що, попри відносно високий рівень освіти (часто вищий, ніж у середньостатистичного британського робітника), вони масово погоджувалися на низькокваліфіковану роботу, яка не відповідала їхній кваліфікації (Sumption, Somerville, 2010: 16). У поєднанні з готовністю мігрантів працювати за мінімальну оплату праці, це призвело до різкого загострення конкуренції в секторах економіки з низькою доданою вартістю: сільському господарстві, будівництві, сфері обслуговування та харчовій промисловості (Longhi, Rokicka, 2012: 6, 16).

Такий шок пропозиції на ринку праці мав яскраво виражені асиметричні наслідки. Емпіричні дослідження, зокрема С. Беккера та Т. Фетцера (Becker, Fetzer, 2016: 30), фіксують, що цей вплив спричинив стагнацію заробітних плат та сформував так званий «зарплатний штраф» (wage penalty) виключно для працівників на нижньому кінці розподілу доходів.

Окрім прямого впливу на ринок праці, стрімке збільшення населення в провінційних містах і містечках створило надмірне навантаження на місцеву соціальну інфраструктуру. Оскільки британський уряд в умовах політики

жорсткої економії після фінансової кризи 2008 р. відчутно скорочував державні видатки, зростаючий попит на послуги Національної служби охорони здоров'я, соціальне житло та шкільну освіту не компенсувався відповідним розширенням їх фінансування (Becker, Fetzner, 2016: 37). Як зазначає Ш. Малік, це призвело до того, що черги до лікарів та дефіцит доступного житла почали прямо асоціюватися у масовій свідомості з присутністю європейських мігрантів (Malik, 2018: 98).

Як наслідок, виник глибокий розрив між макроекономічними показниками (загальним зростанням ВВП, яким апелювали прихильники євроінтеграції) та мікроекономічною реальністю, яку відчували пересічні британці. Усі ці соціально-економічні наслідки непропорційно сильно вдарили по традиційному британському робітничому класу та вразливих верствах населення, які в політологічному дискурсі концептуалізуються як категорія «залишених позаду» (left-behind). Для цієї демографічної групи погіршення життєвих стандартів та економічна незахищеність, посилені загальними наслідками глобалізації, стали стійко асоціюватися з європейською інтеграцією та неконтрольованим впливом іноземців (Malik, 2018: 93). Усвідомлення того, що плодами єдиного європейського ринку користуються переважно великі корпорації та освічений міський середній клас, тоді як тягар конкуренції лягає на плечі низів, формувало стійкий антиелітарний та антиєвропейський ресентимент.

Варто відзначити, що суто економічне невдоволення, викликане міграційним шоком, слугувало лише первинним каталізатором для значно глибших соціокультурних тривог. Політологічний аналіз британського євроскептицизму свідчить, що матеріальні скарги швидко акумулювалися у площині ідентичності, актуалізувавши механізми, описані в межах «теорії етнічної загрози» (ethnic threat theory) (Otter, 2020: 7). Відповідно до цієї концептуальної рамки, конкуренція за дефіцитні реальні ресурси (робочі місця, житло, доступ до соціальних благ) між «ін-групою» (корінним населенням) та «аут-групою» (новоприбулими європейцями) закономірно трансформується у сприйняття загрози базовим культурним цінностям та символічним ресурсам.

У британському, а точніше в англійському контексті, ця загроза набула специфічних рис. Дослідник Л. Данель (Danel, 2021: 133) підкреслює, що опір міграції та європейській інтеграції дедалі частіше артикулювався кризь призму «англійськості» (Englishness) – вужчої, більш ексклюзивної та етноцентричної форми національної ідентичності. На відміну від «британськості» (Britishness), яка історично формувалася як більш інклюзивний, імперський та мультикультурний концепт, «англійськість» стала прихистком для тих, хто відчував найбільшу соціальну маргіналізацію. Виборці, які першочергово ідентифікували себе як «англійці» (на відміну від «британців»), були значно більш схильні розглядати вплив мігрантів як загрозу своєму звичному способу життя, традиціям та локальній згуртованості.

Як наслідок, соціально-економічне тертя, згенероване міграцією з країн Центральної та Східної Європи, було остаточно переосмислене в масовій свідомості як фундаментальний виклик національному суверенітету та

культурному виживанню. Як демонструє дослідження К. Оттера (Otter, 2020: 29), суб'єктивне сприйняття «загрози» з боку іноземців відіграло набагато більшу роль у формуванні євроскептичних поглядів, ніж об'єктивні статистичні дані про їхню кількість у конкретному регіоні). Якщо раніше, у період 1970–1980-х рр., оцінка європейської інтеграції у Великій Британії базувалася переважно на утилітарному підході (калькуляції економічних вигод від доступу до Спільного ринку), то після 2004 р. вона остаточно змістилася у площину захисту культурних кордонів та ідентичності (van Klingeren, 2014: 106).

Ця фундаментальна трансформація суспільних установок від економічного прагматизму до захисту національної самобутності кардинально змінила природу британського євроскептицизму. Він перестав бути суто внутрішньопартійною дискусією еліт (як це було в часи консерваторів «бунтівників» проти Маастрихтського договору), перетворившись на емоційно заряджений масовий рух, готовий до політичної мобілізації.

Формування стійких євроскептичних установок у британському суспільстві після 2004 р. значною мірою опосередковувалося медіа. Як зазначають Дж. Еванс та Дж. Меллон, преса виконала функцію «трансмісійного паска», що пов'язав реальні міграційні процеси із суб'єктивним сприйняттям електорату (Evans, Mellon, 2018). Цей механізм ґрунтовно пояснює концепція «упередженості до негативу» М. ван Клінгерен (van Klingeren, 2014: 48–49, 102–106). Вона доводить, що систематична трансляція негативних повідомлень щодо ЄС та міграції мала непропорційно сильніший вплив на формування політичних установок, генеруючи стійке антиєвропейське відчуження.

Надзвичайний вплив у цьому процесі мала масова преса (Daily Mail, Daily Express, The Sun). Дослідники Д. Дікон та Д. Рінг наголошують, що таблоїди відіграли ключову роль у конструюванні концепту «іншості» (othering) стосовно громадян ЄС, зображуючи їх як тягар для соціальної системи (Deacon, Wring, 2014; van Klingeren, 2014: 110). Експлуатація емоційної метафорики («наплив», «повінь») закріпила в масовій свідомості сприйняття мігрантів як фундаментальної загрози британській ідентичності (Shariatmadari, 2015).

Центральним наслідком медійної стратегії стало концептуальне злиття раніше відокремлених суспільно-політичних категорій у парадигму «трьох І»: Integration (європейська інтеграція), Immigration (імміграція) та Integrity (добросесність або спроможність політичного істеблішменту) (Deacon, Wring, 2014). Преса артикулювала тезу, що неконтрольована міграція є наслідком участі Великої Британії в ЄС та неспроможності корумпованих еліт захистити національні інтереси (MP expenses, 2009). Нездатність уряду виконати офіційні обіцянки щодо зменшення міграції (The Conservative, 2010) продемонструвала злам «термостатичної моделі», що подавалося як беззаперечний доказ втрати суверенітету (Evans, Mellon, 2018).

Таке концептуальне злиття у масовій свідомості призвело до того, що міграція перетворилася на найбільш видимий та емоційно зрозумілий маркер делегітимізації Європейського Союзу. Як зазначають Е. Філдгаус із співавторами (Fieldhouse et al., 2020: 5, 84), внаслідок цього процесу питання членства в ЄС перестало трактуватися виборцями виключно як абстрактна

макроекономічна чи геополітична категорія). Воно остаточно трансформувалося у проблему безпосередньої соціокультурної та економічної безпеки, що стосується повсякденного життя кожного громадянина.

Відповідно, специфічна медійна репрезентація міграційного чинника не лише сформувала відчуття перманентної кризи, а й підготувала необхідне ідеологічне підґрунтя для переходу євроскептицизму з площини елітарних партійних дискусій до інструментальної масової політичної мобілізації. Створений пресою дискурсивний вакуум довіри забезпечив ідеальне політичне «вікно можливостей» для нових радикальних акторів, здатних капіталізувати ці суспільні фобії.

Соціально-економічне невдоволення та масові антимиграційні настрої, посилені медійним фреймінгом, неминуче вимагали «політичної каналізації». Ключовим бенефіціаром та головним рушієм політизації міграційного питання стала Партія незалежності Сполученого Королівства під проводом Н. Фаража. Еволюція цієї партії від маргінальної групи до потужної електоральної сили яскраво демонструє, як інструменталізація міграційних тривог дозволила подолати так звану «дилему нішевої партії».

Довгий час ПНСК функціонувала як однопроблемна партія, чиєю єдиною метою був вихід Великої Британії з ЄС. Проте суто антиінтеграційна риторика мала обмежений електоральний потенціал. Фундаментальний зсув у стратегії партії відбувся тоді, коли Н. Фараж здійснив концептуальне перепозиціонування, інтегрувавши євроскептицизм у ширший правопопулістський наратив, центральним елементом якого стала саме імміграція (Gridina et al., 2023: 321). Ця радикалізація була чітко зафіксована на документальному рівні, зокрема в партійному маніфесті 2010 р. (UKIP Manifesto, 2010). ПНСК відійшла від суто антиєвропейської риторики і висунула безкомпромісну вимогу: запровадити «негайне п'ятирічне заморожування імміграції для постійного поселення» та гарантувати, що «будь-яка майбутня імміграція не перевищуватиме 50 000 осіб на рік».

Фактично, ПНСК успішно абсорбувала згадану вище парадигму «трьох І» (Integration, Immigration, Integrity). Партія запропонувала виборцям просту й емоційно зрозумілу формулу: неконтрольована міграція, що руйнує британський уклад життя та обтяжує інфраструктуру, є прямим наслідком членства в Європейському Союзі та зради інтересів народу з боку корумпованого вестмінстерського істеблішменту.

Ця стратегія дозволила ПНСК мобілізувати специфічний протестний електорат. Ядром їхньої підтримки стали ті самі групи «залишених позаду» (left-behind) – переважно старші, менш освічені представники білого робітничого класу та дрібного підприємництва, які відчували себе економічно і культурно маргіналізованими внаслідок глобалізації та відтоку традиційних партій до ліберального центру (Fieldhouse et al., 2020: 75; Evans, Mellon, 2018). Тріумф ПНСК на виборах до Європарламенту у 2014 р., де партія здобула понад 27% голосів, створив екзистенційну загрозу насамперед для правлячої Консервативної партії (Cracknell et al., 2023).

Побоюючись масового відтоку правого електорату напередодні загальних

виборів 2015 р., прем'єр-міністр Д. Кемерон обрав тактику перехоплення політичної ініціативи, пообіцявши провести референдум щодо членства в ЄС (Fieldhouse et al., 2020: 91). Проте керівництво консерваторів припустилося фундаментального стратегічного прорахунку. Кампанія офіційного урядового блоку за збереження членства (Remain) була побудована майже виключно на економічному прагматизмі. Д. Кемерон та його прихильники апелювали до «ціни Брекзиту», наголошуючи на руйнівних короткострокових макроекономічних наслідках (втраті доступу до Єдиного ринку, падінні ВВП), критично недооцінивши соціокультурний вимір проблеми – глибоке занепокоєння громадян питаннями ідентичності та втрати контролю над кордонами (Malik, 2018: 93).

Офіційний Лондон так і не зміг запропонувати суспільству переконливої відповіді на міграційні тривоги. У передвиборчому маніфесті 2015 р. Консервативна партія офіційно закріпила обіцянку «зберегти амбіції щодо скорочення щорічної чистої міграції до десятків тисяч» (The Conservative Party Manifesto, 2015). Проте систематична нездатність уряду виконати це зобов'язання стала наочним підтвердженням тези євроскептиків про те, що правила Європейського Союзу превалюють над національними інтересами. Таким чином, спроба Д. Кемерона вирішити вузькопартійну проблему через механізм загальнонаціонального плебісциту фактично легітимізувала порядок денний ПНСК.

Референдум 23 червня 2016 р. став кульмінацією політизації міграційного питання, продемонструвавши безпрецедентний рівень концептуального злиття євроскептицизму та антиіммігрантських настроїв. Детальні емпіричні дослідження результатів голосування проведені М. Гудвіном і К. Мілаццо (Goodwin, Milazzo, 2017: 3–4) виявили парадоксальну закономірність: вирішальним предиктором підтримки виходу з ЄС (Leave) був не загальний (статичний) відсоток іноземного населення в конкретному виборчому окрузі, а саме динаміка демографічних змін. Спільноти з історично високим рівнем різноманітності (наприклад, окремі райони Лондона), які десятиліттями приймали мігрантів із країн Співдружності, переважно проголосували за збереження членства в ЄС. Натомість найвищий рівень підтримки Брекзиту було зафіксовано в регіонах, які після розширення ЄС у 2004 р. зазнали раптового і масштабного припливу мігрантів з країн Центральної та Східної Європи. Для цих громад швидкі демографічні зрушення посилили конкуренцію за місцеві ресурси та сприймалися як пряма загроза локальній ідентичності.

У цьому контексті генеральне гасло кампанії Leave – «Повернемо контроль» (Take back control) – виявилось максимально точним відображенням глибинного суспільного запиту. Апогеєм інструменталізації цих страхів стала офіційна кампанія Vote Leave, яка геніально поєднала антиєвропейські та соціальні мотиви. Їхнє найвідоміше гасло, розміщене на агітаційному автобусі, стверджувало: «Ми надсилаємо ЄС 350 мільйонів фунтів щотижня, давайте натомість профінансуємо нашу Національну службу охорони здоров'я» (Vote Leave, 2016). Хоча ця цифра була неодноразово спростована Управлінням національної статистики (UK Statistics, 2016), вона ідеально спрацювала на

емоційному рівні, трансформували євроскептицизм у питання захисту базових соціальних благ.

Відтак, міграційний фактор виконав роль критичного каталізатора, який трансформували євроскептицизм із абстрактної ідеології частини консервативних еліт на потужну популістську платформу масової дії, де обіцянка відновлення цілісності національних кордонів перевершила будь-які раціональні економічні аргументи.

Висновки. Проведене дослідження доводить, що у 2004–2016 рр. британський євроскептицизм трансформувалися з елітарного політико-економічного дискурсу на потужний масовий рух, де фундаментальним каталізатором виступив міграційний чинник. Розширення ЄС 2004 р. та безпрецедентний вплив працівників із країн А8 спричинили злам традиційної «термостатичної моделі» політичного реагування: через європейський принцип вільного пересування Лондон де-факто втратив суверенний контроль над міграційними потоками.

Асиметричний соціально-економічний вплив міграції (зокрема, феномен «професійного зниження» та надмірний тиск на інфраструктуру) болісно вдарив по вразливих соціальних групах («залишених позаду»). Це неминуче трансформувало економічне невдоволення у відчуття «етнічної загрози» та потребу захисту національної ідентичності. Завдяки медійному конструюванню та цілеспрямованій діяльності Партії незалежності Сполученого Королівства відбулося концептуальне злиття питань міграції, членства в ЄС та недовіри до традиційних еліт у єдиний правопопулістський наратив.

У підсумку, політизація міграції стала головною причиною Брекзиту. Раціонально-економічна стратегія уряду Д. Кемерона (Remain) зазнала краху через критичну недооцінку соціокультурних тривог електорату, викликаних швидкістю локальних демографічних змін. Тріумф гасла «повернення контролю» засвідчив, що прагнення суспільства відновити національний суверенітет над кордонами повністю перевершило економічні аргументи щодо переваг членства в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Becker, Fetzer, 2016 – Becker S. O., Fetzer T. Does Migration Cause Extreme Voting? CAGE Online Working Paper Series. 2016. № 306. 54 p.
- Cracknell et al., 2023 – Cracknell R. et al. UK Election Statistics: 1918-2023. A Century of Elections. House of Commons Library. 2023. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7529/>
- Danel, 2021 – Danel Ł. Euroscepticism or nationalism — which better explains the decision of the British to leave the European Union? *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*. 2021. № 43(1). pp. 125–138.
- Deacon, Wring, 2014 – Deacon D., Wring D. The United Kingdom Independence Party (UKIP) and the British Press: Integration, Immigration and Integrity. Loughborough Communication Research Centre. 2014. URL: https://repository.lboro.ac.uk/articles/The_United_Kingdom_Independence_Party_UKIP_and_the_British_press_integration_immigration_and_integrity/9478622/files/17103410.pdf
- Dustmann et al., 2003 – Dustmann C., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt C. The Impact of EU Enlargement on Migration Flows. Home Office Online Report. 2003. URL: https://www.homepages.ucl.ac.uk/~uctpb21/reports/HomeOffice25_03.pdf
- Evans, Mellon, 2018 – Evans G., Mellon J. Immigration, Euroscepticism and the Rise and Fall of UKIP. *Party Politics*. 2018. № 25(1). URL: https://www.researchgate.net/publication/330388356_Immigration_Euroscepticism_and_the_rise_and_fall_of_UKIP
- Fieldhouse et al., 2020 – Fieldhouse E., Green J. Evans G., Mellon J., Prosser C., Schmitt H., Eijk C. EU Accession Immigration and the Rise of UKIP. URL: https://www.researchgate.net/publication/338768752_EU_Accession_Immigration_and_the_Rise_of_UKIP

- Goodwin, Milazzo, 2017 – Goodwin M., Milazzo C. Taking back control? Investigating the role of immigration in the 2016 vote for Brexit. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2017. pp. 1–15.
- Gridina et al., 2023 – Gridina I., Pashyna N., Lysak V. The impact of Euroscepticism on the transformation of the UK party system in the context of Brexit. *Věda a perspektivy*. 2023. № 9(28). pp. 314–322.
- Longhi, Rokicka, 2012 – Longhi S., Rokicka M. European immigrants in the UK before and after the 2004 enlargement: Is there a change in immigrant self-selection? *NORFACE Migration Discussion Paper*. 2012. № 2012-30. 29 p.
- Malik, 2018 – Malik S. Post-Brexit Scenario: The European Union under Threat. *Strategic Studies*. 2018. № 38. pp. 90–109.
- MP expenses leak, 2009 – MP expenses leak «not for money». BBC News. 2009. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/8115998.stm
- Otter, 2020 – Otter K. Immigration and Euroscepticism – Hand in hand? University of Gothenburg. 2020. 39 p.
- Shariatmadari, 2015 – Shariatmadari D. Swarms, floods and marauders: the toxic metaphors of the migration debate. *The Guardian*. 2015. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/10/migration-debate-metaphors-swarms-floods-marauders-migrants>
- Sumption, Somerville, 2010 – Sumption M., Somerville W. The UK's new Europeans: Progress and challenges five years after accession. Equality and Human Rights Commission Policy report. 2010. 52 p.
- The Accession Regulations, 2004 – The Accession (Immigration and Worker Registration) Regulations 2004. UK Statutory Instruments. 2004. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2004/1219/contents/made>
- The Conservative Party Manifesto, 2010 – The Conservative Party Manifesto 2010. Invitation to Join the Government of Britain. 2010. URL: https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_dataset/
- The Conservative Party Manifesto, 2015 – The Conservative Party Manifesto 2015. Strong leadership, a clear economic plan, a brighter, more secure future. 2015. URL: https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_dataset/
- UK Statistics Authority statement, 2016 – UK Statistics Authority statement on the use of official statistics on contributions to the European Union. UK Statistics Authority. 2016. URL: <https://uksa.statisticsauthority.gov.uk/news/uk-statistics-authority-statement-on-the-use-of-official-statistics-on-contributions-to-the-european-union/>
- UKIP Manifesto, 2010 – UKIP Manifesto. Empowering the People. 2010. URL: https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_dataset/
- Van Klingeren, 2014 – van Klingeren M. "Welcome" to Europe: How Media and Immigration Affect Increasing Euroscepticism. PhD Dissertation, University of Amsterdam. 2014. 165 p.

REFERENCES

- Becker, Fetzer, 2016 – Becker S. O., Fetzer T. Does Migration Cause Extreme Voting? CAGE Online Working Paper Series. 2016. № 306. 54 p.
- Cracknell et al., 2023 – Cracknell R. et al. UK Election Statistics: 1918-2023. A Century of Elections. House of Commons Library. 2023. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7529/>
- Danel, 2021 – Danel Ł. Euroscepticism or nationalism — which better explains the decision of the British to leave the European Union? *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*. 2021. № 43(1). pp. 125–138.
- Deacon, Wring, 2014 – Deacon D., Wring D. The United Kingdom Independence Party (UKIP) and the British Press: Integration, Immigration and Integrity. Loughborough Communication Research Centre. 2014. URL: https://repository.lboro.ac.uk/articles/The_United_Kingdom_Independence_Party_UKIP_and_the_British_press_integration_immigration_and_integrity/9478622/files/17103410.pdf
- Dustmann et al., 2003 – Dustmann C., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt C. The Impact of EU Enlargement on Migration Flows. Home Office Online Report. 2003. URL: https://www.homepages.ucl.ac.uk/~uctpb21/reports/HomeOffice25_03.pdf
- Evans, Mellon, 2018 – Evans G., Mellon J. Immigration, Euroscepticism and the Rise and Fall of UKIP. *Party Politics*. 2018. № 25(1). URL: https://www.researchgate.net/publication/330388356_Immigration_Euroscepticism_and_the_rise_and_fall_of_UKIP
- Fieldhouse et al., 2020 – Fieldhouse E., Green J. Evans G., Mellon J., Prosser C., Schmitt H., Eijk C. EU Accession Immigration and the Rise of UKIP. URL: https://www.researchgate.net/publication/338768752_EU_Accession_Immigration_and_the_Rise_of_UKIP
- Goodwin, Milazzo, 2017 – Goodwin M., Milazzo C. Taking back control? Investigating the role of immigration in the 2016 vote for Brexit. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2017. pp. 1–15.
- Gridina et al., 2023 – Gridina I., Pashyna N., Lysak V. The impact of Euroscepticism on the transformation of the UK party system in the context of Brexit. *Věda a perspektivy*. 2023. № 9(28). pp. 314–322.
- Longhi, Rokicka, 2012 – Longhi S., Rokicka M. European immigrants in the UK before and after the 2004 enlargement: Is there a change in immigrant self-selection? *NORFACE Migration Discussion Paper*. 2012. № 2012-30. 29 p.
- Malik, 2018 – Malik S. Post-Brexit Scenario: The European Union under Threat. *Strategic Studies*. 2018. № 38. pp. 90–109.

- MP expenses leak, 2009 – MP expenses leak «not for money». BBC News. 2009. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/8115998.stm
- Otter, 2020 – Otter K. Immigration and Euroscepticism – Hand in hand? University of Gothenburg. 2020. 39 p.
- Shariatmadari, 2015 – Shariatmadari D. Swarms, floods and marauders: the toxic metaphors of the migration debate. The Guardian. 2015. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/10/migration-debate-metaphors-swarms-floods-marauders-migrants>
- Sumption, Somerville, 2010 – Sumption M., Somerville W. The UK's new Europeans: Progress and challenges five years after accession. Equality and Human Rights Commission Policy report. 2010. 52 p.
- The Accession Regulations, 2004 – The Accession (Immigration and Worker Registration) Regulations 2004. UK Statutory Instruments. 2004. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2004/1219/contents/made>
- The Conservative Party Manifesto, 2010 – The Conservative Party Manifesto 2010. Invitation to Join the Government of Britain. 2010. URL: https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_dataset/
- The Conservative Party Manifesto, 2015 – The Conservative Party Manifesto 2015. Strong leadership, a clear economic plan, a brighter, more secure future. 2015. URL: https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_dataset/
- UK Statistics Authority statement, 2016 – UK Statistics Authority statement on the use of official statistics on contributions to the European Union. UK Statistics Authority. 2016. URL: <https://uksa.statisticsauthority.gov.uk/news/uk-statistics-authority-statement-on-the-use-of-official-statistics-on-contributions-to-the-european-union/>
- UKIP Manifesto, 2010 – UKIP Manifesto. Empowering the People. 2010. URL: https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_dataset/
- Van Klingeren, 2014 – van Klingeren M. "Welcome" to Europe: How Media and Immigration Affect Increasing Euroscepticism. PhD Dissertation, University of Amsterdam. 2014. 165 p.

Перше надходження – 04.03.2026

Прийнято до друку – 20.03.2026

Оприлюднено на сайті – 06.05.2026

DOI: 10.31499/2519-2035.14.2026.358636

УДК 94:[339.923(560):0611 ЄС](045)

Оксана МАХИНЯ,

orcid.org/0000-0003-1838-4877

кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(Україна, Черкаси)

Oksana_82@ukr.net

Алла ЛИСЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7354-4071

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного
технологічного університету
(Україна, Черкаси)

topsy-turvy@ukr.net

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ТУРЕЧЧИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОГО СОЮЗУ

У статті здійснено комплексний аналіз еволюції та результатів економічного співробітництва між Туреччиною та Європейським Союзом у межах Митного союзу, заснованого у 1995 р. Досліджено трансформацію товарної структури турецького експорту. Висвітлено стратегічну роль Туреччини як енергетичного коридору та транзитера критично важливих ресурсів для європейського ринку. Особливу увагу приділено соціально-економічному впливу турецької діаспори та спільним євро-турецьким заходам із врегулювання міграційної кризи. Автор констатує, що, попри глибоку економічну інтеграцію та високі